

दशैमा टिका थाप्दा दिइने आशीर्वाद श्लोक(मन्त्र)

तीर्थराम भट्टा “जानकीशरण”ज्यू

के विभिन्न शुभ कार्यहरु तथा विजयादशमी (बडा दशै) जस्तो हामी नेपालीहरु को महान् पर्वमा समेत हामीले थापी आएको आशीर्वाद यही हो त ?

नेपालको सूर्यपञ्चाङ्ग भन्ने पत्रिकामा बडा दशैमा टिका थाप्दा दिइने आशीर्वाद श्लोक(मन्त्र) छापिएको देखें । साथै त्यही श्लोक जनक शिक्षा सामग्री केन्द्रबाट प्रकाशित कर्मकाण्ड सम्बन्धी (भाग दुई) कक्षा ९ र १० (संयुक्त) भन्ने पुस्तकको पेज नं ९७-९८मा पनि छापिएको रहेछ । उक्त श्लोक पढदा मनमा ज्यादै कौतुहल जागेको थियो । त्यो के भने- त्यस श्लोकको खास अर्थ जान्ने इच्छा । मेरा पूज्य पिताजी पण्डित तीर्थराम भट्टा “जानकीशरण”ज्यू क्यानाडा मा वस्नुहुन्थ्यो । सौभाग्यको कुरा हो, हाल म पनि क्यानाडा मा नै आएको हुनाले मैले पिताजी संग उक्त श्लोकको खास अर्थ शोधमागेको थिएँ अनि पिताजीबाट आज्ञा भयो – के भने – यो

”आयुर्द्रोणसुते श्रियोदशरथे शत्रुक्षयोराघवे
ऐश्वर्यं नहुषे गतिश्च पवने मानं च दुर्योधने ।
शौर्यं शान्तनवे बलं हलधरे सत्यं च कुन्तीसुते
विज्ञानं विदुरे भवन्तु भवतां कीर्तिश्च नारायणे ॥“

भन्ने आदि मन्त्र-श्लोक पढेर (दशैको टिका तथा अन्य कुनैपनि शुभ कार्यमा) टिका लगाउने चलन हाम्रो कुल परंपरामा थिएन । हाम्रो परंपरा मा त –

ॐ यदद्य कच्च वृत्रहन्
ॐ तरणिर्विश्व दर्शतो ज्योतिष
ॐ विष्णोरराटमसि विष्णो
ॐ श्रीश्चते लक्ष्मीश्च पत्न्या
ॐ भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवा
ॐ आव्रह्म ब्राह्मणो ब्रह्म वर्चसी
ॐ स्वस्तिन इन्द्रो वृद्धः श्रवाः
ॐ दग्धेस्मृताहरसिभीति
ॐ सर्व मङ्गल माङ्गल्ये

इत्यादि वैदिक मन्त्रहरु मात्र पढेर टिका प्रसाद दिइ आएकोले यी उक्त "आयुर्द्रोण सुते" आदि श्लोकहरु तर्फ मैले पनि ध्यान दिइएन । खै त ? भनी उक्त श्लोकहरु पढ्नु भयो र बडो आश्चर्य मान्नुभयो । त्यसपछि उहाँले मलाई भन्नुभयो- यो श्लोक नै ठिक छैन, किनभने यो श्लोकवाट टिका प्रसाद अर्पण गर्न चाहिएका कुरो उल्टो रूपमा मात्र बुझाइएको छ । यिनै पंक्तिहरुमा लेखिए अनुसार नै अर्थ गर्ने हो भने त यसको अर्थ नै उल्टो भल्कन आउँछ, अर्थात् "तपाईं टिका प्रसाद ग्रहण वा थाप्ने व्यक्तिहरुको (यजमानहरुको) -

आयुर्जति सवै अस्वत्थामा मा, श्री सम्पती सवै दशरथमा, शत्रुनाश गर्ने शक्ति रामचन्द्रमा, ऐश्वर्य सवै नहुष राजामा, गति वायुदेवता मा, आत्माभिमान दुर्योधनमा, अनि पराक्रम भीष्म पितामहमा, बल पुरुषार्थ सवै बलरामजीमा, साथै सत्यता युधिष्ठिरमा, ज्ञान विज्ञान बुद्धि विदुरमा रहन जाओस्, अनि कीर्ति सवै नारायणमा रहोस् "भन्ने मात्र अर्थ हुन्छ ।

तर, श्लोकले भन्न खोजिएको अर्थ त्यस्तो होइन । श्लोकले त - आयु अस्वत्थामाको जस्तो, श्री सम्पती दशरथको जस्तो, शत्रु क्षय गर्ने शक्ति रामचन्द्रको जस्तो इत्यादि भन्ने तात्पर्य हो ।

श्लोकमा उल्लेख भएका "भवन्तु भवतां" भन्ने ६ अक्षरका दुई पदवाट चाहिं तपाईंहरुका यी सवै कुराहरु "अस्वत्थामा-आदिमा" रहून् भन्ने उल्टोअर्थ बुझिन आउँछ ।

,यदि श्लोकको आशय अनुसारको सही अर्थ भल्काउने हो भने ती दुवै "भवन्तु भवतां" भन्ने पदहरु (शब्दहरु) हटाई "यथा भवतु ते" अथवा "समं भवतु वः" भन्ने ६ अक्षरवाट बनेका ३ पदहरु(शब्दहरु) रहेका भए उक्तश्लोकवाट-

"तपाईंहरुका आयु अस्वत्थामा मा जस्तो, श्री सम्पत्ति दशरथमा जस्तो, शत्रु क्षय गर्ने शक्ति रामचन्द्रमा जस्तो " इत्यादि होस् भन्ने अर्थ स्पष्ट हुन सक्तछ ।

तर, सयौं वर्ष अघिदेखि नै यो श्लोक-मन्त्रमा लेखिए वमोजिम नै आजसम्मका तमाम पण्डित र पुरोहित आदि सवैले नै "भवन्तु भवतां"भनेर नै पढ्ने गरी आएकाछन् । विलकुलै उल्टो आशिर्वाद दिने र लिने परंपरा चली आएको रहेछ । अचम्म हो । साथै, यी श्लोकहरु, कुनै धर्मशास्त्र वा पुराण आदि ग्रन्थवाट उद्धृत गरिएका हुन भन्ने कुरा पनि प्रमाणित छैन । सामान्यरूपमा हेर्दा यो श्लोक संस्कृतमा ज्ञान नभएका केही नजान्ने आफ्ना मालिकहरुलाई खुशी तुल्याउन मात्र बनाइएको श्लोक जस्तै देखिन्छ ।

अर्को अचम्मको कुरा यो पनि हो के भने- नेपालका कर्मकाण्ड सम्वन्धी मुख्यश्रोत जस्तै निकाय रूपमा ठहरिएको वडागुरुज्यूको पद नै थियो, तर उक्त पदमा बडा बडा विद्वानहरु वसीसक्नु भएर पनि यस श्लोक प्रति आज सम्म कसैवाट कुनै प्रकारले चासो लिइएको देखिएन । अर्को आश्चर्य यो पनि हो, के भने कर्मकाण्ड सम्वन्धि व्यवस्थामा सुधार ल्याउन प्रस्तुत गरिएका श्री दामोदर कोइराला र श्री रामेश्वर भट्टराइजी हरु वाट प्रस्तुत गरिएको "कर्मकाण्ड कक्षा ९-१० को भाग २ को पेज नं ९७-९८"मा पनि उक्त श्लोक स्पष्ट रूपमा "भवन्तु भवतां" सहित छापिएको छ ।

फेरि अर्को थप आश्चर्यको कुरो के भने - यस्तो त्रुटि पूर्ण श्लोक प्रति आज सम्म न त त्रिभुवन विश्वविद्यालयका संस्कृत तर्फका कुनै विद्वान वाट, न रानीपोखरी संस्कृत पाठशाला वाट, न वाल्मीकि क्याम्पस, न त वेद विद्याश्रम वनकाली वाट नै, न त महेन्द्र संस्कृत विश्वविद्यालय दाङ्ग आदि निकायका कुनै पनि विद्वानहरु वाट समेत आज सम्म यस प्रति कुनै प्रतिक्रिया देखाइएको पाइएन । यो ज्यादै दुःखलाग्दो विषय हो ।

वुवावाट यस्तो खेद प्रकट गरिएको सुनेर मैले यी सबै विषयहरु तपाईंहरु समक्ष प्रस्तुत गर्ने धृष्टता गरेको हूँ । यदि उक्त श्लोक त्रुटिपूर्ण छैन भनेविद्वानहरुवाट सप्रमाण स्पष्टीकरण प्रस्तुत गरियोस् ।

यादवराम भ्ना, गद्वाघर, १५ हाल: Edmonton, Alberta, CANADA
Email : yadavjha@hotmail.com , ansuyara977@yahoo.com